

FAKTITÄIUS

Hans Rosling

Ola Rosling
Anna Rosling Rönnlund

FAKTITÄIUS

KÜMME PÕHJUST,
MIKS ME MAAILMAST
VALESTI MÕTLEME –
JA MIKS ASJAD
ON PAREMINI,
KUI SA ARVAD

Inglise keelest tõlkinud Helen Urbanik

Originaali tiitel:
Hans Rosling, Ola Rosling, Anna Rosling Rönnlund
Factfulness
Ten Reasons We're Wrong About the World –
and Why Things Are Better Than You Think
Flatiron Books, 2018

Toimetanud Kristiina Ainele
Kujundanud Villu Koskaru

Copyright © 2018 by Flexibell AB. All rights reserved.
Tõlge eesti keelde © Helen Urbanik ja Tänapäev, 2018

ISBN 978-9949-85-385-4
Trükitud AS-i Pakett trükikojas

*Julgele paljasjalgsele naisele,
kelle nime ma ei tea, kuid kelle ratsionaalsed argumendid
päätsid mind vihaste meeste kamba käest,
kes tahtsid mind matšeedega tükkideks raiuda.*

SISUKORD

Autori märkus	8
Sissejuhatus	9
1. Lõheinstinkt	23
2. Negatiivsustinstinkt	49
3. Sirgjooneinstinkt	75
4. Hirmuinstinkt	99
5. Suuruseinstinkt	121
6. Üldistamisinstinkt	139
7. Saatuseinstinkt	159
8. Ainukese vaatenurga instinkt	177
9. Süüinstinkt	195
10. Tungiva vajaduse instinkt	213
11. Faktitüüsi praktilises elus	231
Väljajuhatus	244
Tänuõnad	247
Lisa. Milline oli teie riigi tulemus?	251
Märkused	259
Allikad	281
Biograafilised andmed	307

AUTORI MÄRKUS

„Faktitäiuse” olen kirjutanud oma häälega, olles ainus jutustaja, ning see jutustab hulganisti lugusid minu elust. Ärge laske end siiski eksitada. Just nagu TED-i kõned ja loengud, mida ma olen viimase kümne aasta jooksul kõikjal maailmas pidanud, on ka see raamat kolme, mitte ühe inimese looming.

Eesliinil olen tavaliselt mina. Seisan laval ja pean loenguid. Olen see, kellele plaksutatakse. Kuid kõige, mida te minu loengutes kuulete ja sellest raamatust loete, taga on kaheksateistkümne aasta pikkune tihe koostöö minu poja Ola Roslingi ja minia Anna Rosling Rönnlundiga.

Aastal 2005 lõime sihtasutuse Gapminder, mille eesmärgiks on võidelda faktidele tugineva maailmavaate abil hävitava teadmatusega. Mina panustasin ettevõtmisse oma energia, uudishimulikkuse ning eluaegse kogemuse arsti ja ülemaailmse tervishoiu uurija ning sel teemal kõnelejana. Ola ja Anna õlgadele jäi andmete analüüs, nende leidlik visuaalne esitamine, andmetele tuginevad lood ja lihtne esitusviis. Nemad tulid mõttele teadmatus süstemaatiliselt mõõta, samuti kujundasid ja programmeerisid nad meie kaunid animeeritud mulldiagrammid. Dollar Street, fotode kasutamine maailma olukorra selgitamiseks, oli Anna vaimusünthesis. Samal ajal kui inimeste teadmatus maailma asjade suhtes mind üha enam vihale ajas, läksid Ola ja Anna analüüsiga vihast kaugemale ning „Faktitäiuse” tagasihoidlik ja kosutav idee hakkas kuju võtma. Üheskoos sõnastasime praktilised meetmed, mida me selles raamatus tutvustame.

Raamat, mida te kohe lugema hakkate, ei ole üksildase geeniusi väljamõeldis. Tegelikult on tegu pidevate arutelude, vaidluste ja koostöö tulemusega kolme inimese vahel, kellel on erinevad anded, teadmised ja ellusuhtumine. See ebaharilik, sageli vihale ajav, kuid äärmiselt tõhus töömeetod on andnud võimaluse näidata maailma ja sellest arusaamist, ning üksi ei oleks ma sellega kunagi hakkama saanud.

SISSEJUHATUS

Miks ma armastan tsirkust

Armastan tsirkust. Mulle meeldib vaadata žonglööri, kes loobib õhku kiunuvaid mootorsaage, või köielkõndijat, kes teeb järjest kümme saltot. Armastan etendusi ning imetlust ja naudingut, mida pakub pealtnäha võimatu kogemine.

Lapsena unistasin tsirkuseartistiks saamisest. Mu vanemate unistuseks oli aga, et ma saaksin hea hariduse, mis neil saamata jäi. Nii õppisin ma hoopis arstiks.

Ühel pärastlõunal ülikoolis ühes muidu igavas loengus söögitoru toimimisest selgitas meie õppejõud: „Kui midagi on kinni jäänud, saab teed vabastada, lükates lõualuud ettepoole.” Oma sõnade illustreerimiseks näitas ta mõõganeelamisest tehtud röntgenipilti.

Mind tabas mõttesähvatus. Mu unistus võis veel täituda! Reflekse uurides olin paari nädala eest avastanud, et kõigist õpingukaaslastest suutsin mina suruda oma sõrmed kõige sügavamale kurku ilma oksendama hakkamata. Tol hetkel ei tundnud ma erilist uhkust: see ei näinud olevat oluline oskus. Nüüd aga mõistsin selle tähtsust ning hetkega taaselusust mu lapsepõlveunelm. Otsustasin mõõganeelajaks hakata.

Esimesed katsetused ei sisendanud julgust. Mul ei olnud mõõka, seepärast kasutasin õngeritva, kuid kui palju kordi ma ka ei seisnud

vannitoapeegli ees ega püüdnud seda neelata, ei liikunud see kaugemale kui paar sentimeetrit ja jäi kinni. Lõpuks loobusin teist korda oma unistuse poole püüdlemisest.

Kolm aastat hiljem olin resident tõelises haiglas. Üks mu esimesi patsiente oli vana mees, kes pidevalt köhis. Küsisin patsientidelt alati, millega nad elatist teenivad, juhuks, kui see peaks oluline olema, ning selgus, et ta oli mõõganeelaja. Kujutlege minu üllatust, kui see patsient osutus mõõganeelajaks röntgenipildilt! Ja arvake, mida ta vastas, kui jutustasin talle oma katsetest õngeritva neelata. „Noor doktor,” ütles ta, „kas te siis ei tea, et söögitoru on lame? Sinna saab libistada ainult lamedaid asju. Sellepärast me mõõka kasutamegi.”

Sellel õhtul pärast tööd leidsin sirge lameda varrega supikulbi ja jätkasin viivitamatult harjutamist. Varsti suutsin varre tervenisti kurgust alla lükata. Olin eevil, ent supikulbivarre neelajaks saamisest ei olnud ma unistanud. Järgmisel päeval avaldasin kohalikus lehes kuulutuse ja peagi hankisin selle, mida vajasin: Rootsi armee täägi aastast 1809. Kui ma selle edukalt kurgust alla lükkasin, tundsin korraga nii suurt uhkust oma saavutuse kui ka selle üle, et olin avastanud relvade ümbertöötamiseks nõnda suurepärase mooduse.

Mõõganeelamine on alati näidanud, et näiliselt võimatu võib olla võimalik, ning pannud inimesi mõtlema kaugemale sellest, mis on ilmselge. Aeg-ajalt demonstreerin seda iidset India kunsti mõne oma globaalsest arengust jutustava loengu lõpus. Astun laua peale ja rebin lahti oma õppejõule kohase ruudulise särki, et tuua selle alt nähtavale must sädeleva kuldse välgunoolega kaunistatud vest. Palun täielikku vaikust ning müriseva trummipõrina saatel lükkan sõjaväetäägi aeglaselt kurgust alla. Sirutan käed laiali. Publik hullub.

Pange ennast proovile

See raamat räägib maailmast ja sellest, kuidas maailma mõista. Milleks siis tsirkusest alustada? Ja miks peaksin ma loengu lõpetuseks uhkustama sädeleva särkiga? Varsti selgitan. Kuid esmalt soovin, et te paneksite proovile oma teadmised maailmast. Palun otsige paber ja pliiats ning vastake 13 faktiküsimusele allpool.

1. Kui paljud tüdrukud madala sissetulekuga riikides üle kogu maailma lõpetavad algkooli?
 - A: 20 protsenti
 - B: 40 protsenti
 - C: 60 protsenti

2. Kus elab enamik maailma rahvastikust?
 - A: madala sissetulekuga riikides
 - B: keskmise sissetulekuga riikides
 - C: kõrge sissetulekuga riikides

3. Viimase 20 aasta jooksul on maailma elanikkond, kes elab äärmises vaesuses, . . .
 - A: peaaegu kahekordistunud
 - B: jäänud enam-vähem samale tasemele
 - C: ligi poole võrra vähenenud.

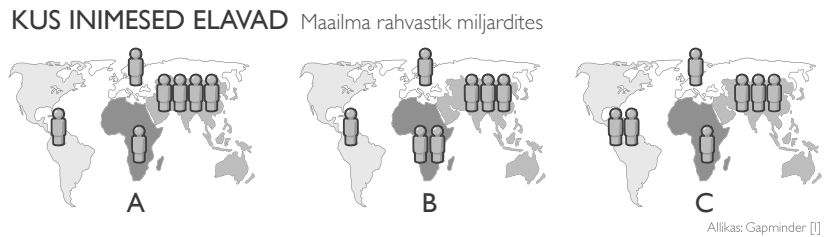
4. Kui pikk on praegu oodatav eluiga maailmas?
 - A: 50 aastat
 - B: 60 aastat
 - C: 70 aastat

5. Maailmas on praegu 2 miljardit last vanuses 0 kuni 15 aastat. Kui palju on ÜRO andmetel lapsi aastal 2100?
 - A: 4 miljardit
 - B: 3 miljardit
 - C: 2 miljardit

6. ÜRO prognoosib, et aastaks 2100 on maailma rahvastik kasvanud veel 4 miljardi võrra. Mis on selle peamine põhjus?
 - A: rohkem on lapsi (vanuses alla 15 aasta)
 - B: rohkem on täiskasvanuid (vanuses 15 kuni 74)
 - C: rohkem on väga vanu inimesi (vanuses 75 ja enam)

7. Kuidas on viimase saja aasta jooksul muutunud looduskatastroofide tõttu hukkunud inimeste arv?
 - A: rohkem kui kahekordistunud
 - B: jäänud enam-vähem samaks
 - C: vähenenud ligi poole võrra

8. Praegu elab maailmas umbes 7 miljardit inimest. Milline kaart kuvab kõige paremini, kus nad elavad? (Iga figuur kujutab 1 miljardit inimest.)

9. Kui suur hulk aastastest lastest maailmas on praegu vaktsineeritud mõne haiguse vastu?
- A: 20 protsenti
 - B: 50 protsenti
 - C: 80 protsenti
10. 30-aastased mehed on maailmas keskmiselt käinud koolis 10 aastat. Kui mitu aastat on koolis käinud sama vanad naised?
- A: 9 aastat
 - B: 6 aastat
 - C: 3 aastat
11. Aastal 1996 kuulusid nii tiigid, hiidpandad kui ka must-ninasarvikud ohustatud liikide nimekirja. Kui mitu neist kolmest liigist on praegu kriitiliselt ohustatud?
- A: kõik kolm
 - B: üks neist
 - C: mitte ükski neist
12. Kui paljudel inimestel maailmas on mingisugune juurdepääs elektrile?
- A: 20 protsendil
 - B: 50 protsendil
 - C: 80 protsendil
13. Maailma kliimaspetsialistid ennustavad, et järgmise 100 aasta jooksul keskmine temperatuur

- A: tõuseb
- B: jääb samaks
- C: alaneb

Siin on õiged vastused:

1: C, 2: B, 3: C, 4: C, 5: C, 6: B, 7: C, 8: A, 9: B, 10: A, 11: C, 12: C, 13: A

Andke endale iga õige vastuse eest üks punkt ja kirjutage tulemus paberile.

Teadlased, šimpansid ja teie

Mis tulemuse saite? Kas oli palju valesid vastuseid? Kas tekkis tunne, et palju tuleb lihtsalt oletada? Kui nii, siis lubage lohutuseks öelda kahte asja.

Esiteks, kui selle raamatu läbi loete, läheb teil palju paremini. Mitte sellepärast, et olen teid sundinud istuma ja meelde jätma hulka statistilisi andmeid maailma kohta. (Ma olen ülemaailmse tervishoiu professor, aga ma pole peast segi.) Teil läheb paremini, sest ma olen jaganud teiega lihtsate mõtlemise abivahendite komplekti. Need aitavad teil õigesti mõista suurt pilti ning saada aimu sellest, kuidas maailm toimib, ilma et peaksite õppima selgeks kõiki üksikasju.

Ja teiseks: kui te selle ülesande halvasti lahendasite, olete väga heas seltskonnas.

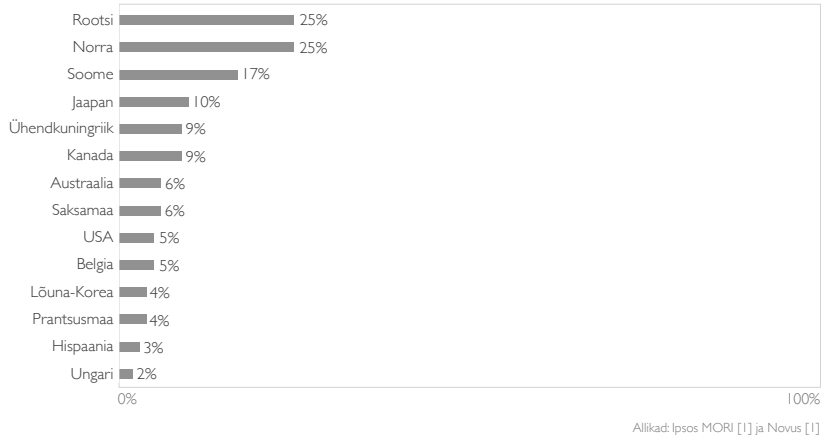
Olen paari viimase aastakümne jooksul esitanud sadu sarnaseid faktiküsimusi vaesuse ja rikkuse, rahvastiku kasvu, sündide, surmade, hariduse, sugude, vägivalda, energeetika ja keskkonna – põhiliste globaalsete muustrite ja trendide – teemadel tuhandetele inimestele kogu maailmas. Testid on lihtsad ja trikiga küsimused puuduvad. Valin hoolikalt vaid hästi dokumenteeritud faktid, mille üle ei vaielda. Ometi on enamiku inimeste tulemused erakordselt kehvad.

Näiteks käsitleb kolmas küsimus äärmusliku vaesuse trendi. Viimase kahekümne aasta jooksul on äärmuslikus vaesuses elavate inimeste hulk poole võrra vähenenud. See on täiesti revolutsiooniline. Mina pean seda kõige olulisemaks muudatuseks, mis on minu eluajal maailmas toimunud. Samuti on see üsna elementaarne fakt, mida elust Maal teada. Ometi ei tea inimesed seda. Keskmiselt vastab õigesti vaid 7 protsenti – vähem kui iga kümnes!

FAKTIKÜSIMUSE NR 3 TULEMUSED: õigesti vastanute protsent.

Viimase 20 aasta jooksul on maailma elanikkond, kes elab äärmises vaesuses ...?

(Õige vastus: ligi poole võrra vähenenud.)

Allikad: Ipsos MORI [1] ja Novus [1]

(Jah, ma olen Rootsi ajakirjanduses vaesuse vähenemisest maailmas väga palju rääkinud.)

Ameerika Ühendriikides väidavad demokraadid ja vabariiklased sageli, et nende oponendid ei tunne fakte. Kui nad kontrolliksid näpuga teistele näitamise asemel enda teadmisi, muutuksid kõik võibolla tagasihoidlikumaks. Kui tegime teste USA-s, valis ainult 5 protsenti küsitlenuist õige vastusevariandi. Ülejäänud 95 protsenti arvas sõltumata oma valimiseelistusest, et äärmusliku vaesuse määr ei ole viimase 20 aastaga muutunud, või veelgi halvem, et see on hoopis kahekordistunud – mis on tegelikkusele risti vastupidi.

Võtame ühe teise näite: üheksas küsimus vaktsineerimise kohta. Tänapäeval vaktsineeritakse maailmas peaaegu kõik lapsed. See on imeiline. See tähendab, et peaaegu kõigil inimestel on juurdepääs elementaar- sele nüüdisaegsele tervishoiule. Keskmiselt vastab õigesti ainult 13 protsenti inimestest.

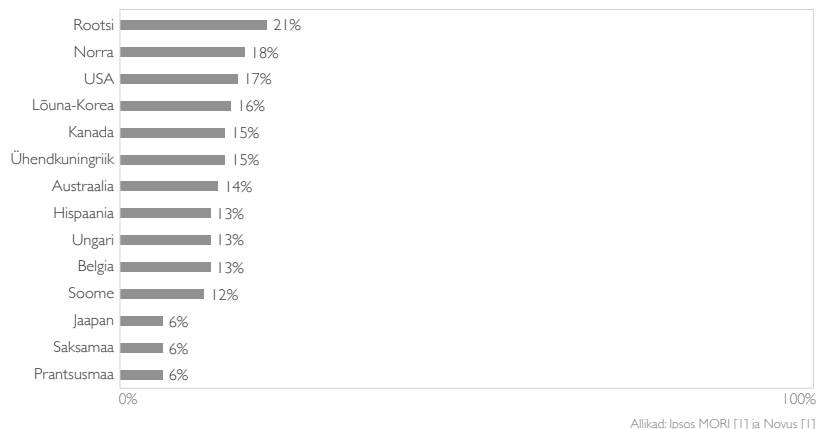
Kaheksakümmend kuus protsenti vastab õigesti viimasele küsimusele kliimamuutuse kohta. Kõigis rikastes riikides, kus me oleme inimeste teadmisi internetiküsitlustes kontrollinud, teab enamik neist, et klimatoloogid ennustavad ilmade soojenemist. Vaid mõne aastakümnega on teadustulemused jõudnud laborist inimeste juurde. See on suur ühiskonna teadlikkuse edulugu.

Ent kui kliimamuutused kõrvale jätta, siis on kõigi ülejäänud kahe- teistkümmne küsimuse puhul tegu massilise teadmatusega (mille all ei pea

FAKTIKÜSIMUSE NR 9 TULEMUSED: õigesti vastanute protsent.

Kui suur hulk 1-aastastest lastest maailmas on praegu vaksineeritud mõne haiguse vastu?

(Õige vastus: 80%.)

ma silmas lollust ega midagi tahtlikku, vaid lihtsalt õigete teadmiste puudumist). Aastal 2017 palusime ligi 12 000 inimesel 14 riigist oma küsimustele vastata. Keskmiselt vastasid nad õigesti ainult kahele küsimusele 12-st. Mitte keegi ei vastanud õigesti kõigile küsimustele ning ainult üks inimene (Rootsis) sai 11 punkti 12-st. Rabav 15 protsenti sai tulemuseks 0 punkti.

Vahest arvate, et rohkem haritud inimeste tulemused on paremad? Või inimestel, kes on nendest teemadest huvitatud? Kunagi olin ma ise kahtlemata sellel arvamusel, kuid ma eksisin. Olen küsitlenud kõikjal iga-suguseid inimesi: meditsiinitudengeid, õpetajaid, ülikoolide õppejõude, väljapaistvaid teadlasi ja isegi kogenud poliitikuid. Kõik nad on hästi haritud inimesed, kes tunnevad maailma asjade vastu huvi, aga enamik neist – hämmastaval kombel *enamik* neist – vastab enamikule küsimustele valesti. Mõned neist rühmadest vastavad isegi *halvemini* kui elanikkond üldiselt; ühed kõige kehvemad tulemused olid Nobeli preemia laureaatidel ja meditsiiniteadlastel. Küsimus ei ole intelligentsuses. Näib, et kõik saavad maailmast kohutavalt valesti aru.

Mitte ainult kohutavalt valesti, vaid *süsteemiliselt* valesti. Pean sellega silmas, et need testitulemused ei ole juhuslikud. Need on halvemad juhuslikest vastustest: need on halvemad tulemustest, mille saaksin siis, kui mu küsimustele vastaksid inimesed, kellel pole asjadest üldse mingit aimu.

Oletame, et otsustan minna oma küsimusi loomaaeda šimpanside peal katsetama. Oletame, et võtan kaasa suured sületäied banaane, millest

igaühele on märgitud kas A, B või C, ja viskan need šimpanside aedikusse. Seisan seejärel teisel pool aedikut, loen iga küsimuse valju selge häälega ette ja märgin iga šimpansi vastusena üles tähe sellelt banaanilt, mille ta järgmisena söömiseks valib.

Kui ma seda teeksin (tegelikult muidugi mitte, ainult oletame seda), vastaksid šimpansid juhuslikult valides märgatavalt paremini kui need hästi haritud, kuid eksiteel olevad inimesed, kes minu teste sooritavad. Kuigi ainult tänu vedamisele, oleks šimpanside tulemus igale kolme vastusevariandiga küsimusele vastates 33 protsenti ehk neli õiget kaheteistkümnest. Tuletan meelde, et inimesed, kes on mu testi teinud, vastavad samadele küsimustele õigesti vaid kahel juhul kaheteistkümnest.

Veelgi enam, šimpanside eksimused jaguneksid võrdselt kahe vastuse vahel, samal ajal kui inimesed kipuvad eksima samas suunas. Kõik inimeste rühmad, keda ma küsitlen, peavad maailma hirmutavamaks, vägivaldsemaks, lootusetumaks – lühidalt, palju dramaatilisemaks –, kui see tegelikult on.

Miks me šimpansidele ära ei tee?

Kuidas saab nii suur hulk inimesi nii paljudes asjades eksida? Kuidas on üldse võimalik, et enamiku inimeste tulemused on šimpanside omadest halvemad? *Halvemad juhuslikest vastustest!*

Kui mul õnnestus 1990-ndate keskel sellest ulatuslikust võhiklusest esimest korda aimu saada, tundsin rahulolu. Olin äsja hakanud Rootsis Karolinska instituudis pidama loenguid globaalsest tervishoiust ning pisut murelik. Need üliõpilased olid kohutavalt nutikad; võibolla teadsid nad juba kõike, mida mul oli neile õpetada. Milline kergendus, kui avastas, et mu tudengid teadsid maailmast vähem kui šimpansid.

Ent mida enam ma inimesi testisin, seda suuremat võhiklikkust ma avastas, ja seda kõikjal, mitte ainult oma üliõpilaste seas. Tundsin ahastust ja muret, et inimestel oli maailmast nii vale arvamus. Kui kasutate oma autos GPS-i, on oluline, et see lähtuks õigetest andmetest. Te ei usaldaks seda, kui see juhendaks teid, aluseks hoopis mingi teise linna kaart, mitte selle oma, milles te asute, sest teaksite, et jõuaksite valesse kohta. Kuidas siis saavad otsustajad ja poliitikud lahendada globaalseid probleeme, kui nad tegutsevad valede faktide alusel? Kuidas saavad äri- mehed langetada oma organisatsioonide seisukohast mõistlikke otsuseid, kui nende maailmapilt on pea peale pööratud? Ning kuidas saab

oma igapäevaelu elav inimene teada, milliste probleemide pärast muretseda ja pead murda?

Otsustasin teha enamat pelgast teadmiste kontrollist ja võhikluse paljastamisest. Otsustasin aru saada, miks. Miks on teadmatust maailma asjadest nii laialt levinud ja nii visa kaduma? Kõik me eksime vahel – isegi mina, tunnistan seda vabalt – aga kuidas saavad nõnda paljud inimesed nii paljus eksida? Miks said nii paljud inimesed šimpansidest halvema tulemuse?

Tegin ülikoolis ühel hilisõhtul tööd, kui mind tabas ahaa-elamus. Taipasin, et probleem ei saanud olla selles, et inimestel puudusid teadmised, kuna siis oleksid tulemuseks juhuslikud valevastused – šimpanside vastused –, mitte juhuslikest halvemad, šimpansidest halvemad, süstemaatiliselt valed vastused. Ainult sisseharjunud valed „teadmised“ võivad panna meid nii nirult vastama.

Ahaa! Taipasin! Mul on tegemist – nii ma vähemalt palju aastaid arvasin – uuendamise probleemiga: minu globaalse tervishoiu tudengitel ja kõikidel teistel inimestel, kes mu testi aastate jooksul tegid, olid teadmised, kuid need olid vananenud, sageli mitmekümne aasta vanused. Inimeste arusaam maailmast pärines ajast, mil nende õpetajad kooli lõpetasid.

Tegin järelduse, et võhikluse kõrvaldamiseks tuli mul värskendada inimeste teadmisi. Selleks tuli mul luua paremad õppematerjalid, kus andmed on selgemalt esitatud. Rääkisin perekondlikul õhtusöögil oma vaevadest Annale ja Olale, nad mõlemad ühinesid projektiga ning hakkasid välja töötama animeeritud graafikuid. Rändasin nende maitsekate õppevahenditega kogu maailmas ringi. Kasutasin neid TED-konverentsidel Montereys, Berliinis ja Cannes'is, pidasin loenguid hargmaiste korporatsioonide, nagu Coca-Cola ja Ikea, globaalsete pankade ja riskifondide ning USA välisministeeriumi juhtkondadele. Demonstreerisin animeeritud graafikute abil õhinal, kuidas maailm on muutunud. Mulle pakkus suurt lõbu, kui sain kõigile näidata, et nad on keisrid, kellel pole riideid seljas, kuna nad ei teadnud maailmast mitte midagi. Tahtsime kõigi maailmapildi tarkvara uuendada.

Ent pikkamööda, pikkamööda hakkasime aru saama, et tegu on millegi enamaga. Võhiklus, mida me ikka ja jälle kohtasime, ei olnud seotud ainult teadmiste värskendamise probleemiga. Seda ei saanud lahendada andmete selgema esitamise või paremate õppevahenditega. Mõistsin kurvastusega, et isegi inimesed, kellele mu loengud meeldisid, ei kuulunud neid õieti. Võibolla tundsid nad hetkeks innustust, kuid pärast loengut olid nad ikkagi kinni oma vanas maailmapildis. Uued ideed ei leidnud

lihtsalt kandepinda. Isegi kohe pärast oma esitlust kuulsin, kuidas inimesed avaldasid arvamust vaesuse või rahvastiku kasvu kohta, mille ma äsja olin faktidega kummutanud. Olin juba peaaegu valmis loobuma.

Miks oli dramaatiline maailmapilt nii visa kaduma? Kas süüdi võis olla meedia? Loomulikult kaalusin seda võimalust. Ent see ei olnud lahendus. Meedia mängib kahtlemata rolli ja arutlen selle üle edaspidi, kuid me ei tohi meediast teha peasüüdlast. Me ei saa ajakirjandusele lihtsalt karjuda: „Häbi, suu kinni!”

2015. aasta jaanuaris jõudis väikeses ja moekas Šveitsi linnakeses Davosis Maaailma Majandusfoorumi tippkohtumisel mulle kätte otsustav hetk. Tuhat kõige võimsamat ja mõjukamat poliitilist ja majandusjuhti, ettevõtjat, teadlast, aktivisti, ajakirjanikku ning isegi paljud kõrgetasemelised ÜRO ametnikud seisid sabas, et pääseda istuma foorumi peasessioonile, mille teemaks oli sotsiaalmajanduslik ja jätkusuutlik areng, ja kus kõnelesime mina ning Bill ja Melinda Gates. Lastes pilgul lavale astudes üle saali ringi käia, märkasin ma hulka riigipäid ja ÜRO endist peasekretäri. Nägin ÜRO organisatsioonide juhte, hargmaiste korporatsioonide liidreid ning ajakirjanikke, keda tundsin telekraanilt.

Valmistusin esitama publikule kolme faktiküsimust – vaesusest, rahvastiku kasvust ja vaktsineerimiste määrast – ning olin üsna närvis. Kui publik *teadis* vastust nendele küsimustele, siis polnud ülejäänud slaididest, mis selgitasid sõnaohtralt, kui valesti nad arvasid ja kuidas nad oleksid pidanud vastama, midagi kasu.

Mul ei pruukinud muretseda. Tõepoolest, see rahvusvahelistest tipp-tegijatest koosnev publik, kes veetis järgnevad päevad üksteisele maailmas toimuvat selgitades, teadis vaesusest tõesti rohkem kui tavalised inimesed. Hämmastavalt vastas koguni 61 protsenti neist õigesti. Aga ülejäänud kahele küsimusele, mis puudutasid rahvastiku kasvu tulevikus ja elementaarse arstiabi kättesaadavust, vastasid nad ometi šimpansidest halvemini. Nendel inimestel siin oli juurdepääs kõige värskematele andmetele ja neil olid nõustajad, kes andmeid pidevalt uuendasid. Nende võhiklus ei saanud kuidagi olla tingitud iganenud maailmapildist. Ometi olid nende faktiteadmised maailma kõige elementaarsemate asjade kohta valed.

Davose järel toimus kristalliseerumine.